

Re-publications». It is argued that the elaboration of the museum's funds in the form of catalogs of book museum collections contributed to their wide publication in the format of publications of the series «Library Fund of the Pedagogical Museum».

Key words: library and information resource, Pedagogical Museum of Ukraine, collections, pedagogical republications, library fund of the pedagogical museum.

UDC 069(477):37]:02

LIBRARY AND INFORMATION RESOURCE OF THE PEDAGOGICAL MUSEUM OF KRAINE

Mikhno Oleksandr – Doctor of Pedagogical Sciences,
Director of the Pedagogical Museum of Ukraine, Kyiv,

Matviichuk Oksana – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Institute of Postgraduate Education Borys Hrinchenko University of Kyiv

The aim of this paper is to summarize information about the library and information resource of the Pedagogical Museum of Ukraine, which is based on the museum's funds and consists of thematic book collections and publishing series, to present its structure and content to the scientific community.

Research methodology. A scientific-methodological toolkit was used, the basis of which consists of systematic, historical-logical methodological approaches and general scientific methods of theoretical analysis, synthesis, abstraction, concretization, generalization.

Results. It was established that the fund of the Pedagogical Museum of Ukraine as of December 31, 2022 is 46,912 storage units. The fund includes several collections of the most valuable book monuments, which are grouped by chronological and typeface: incunabula, old prints in Latin script of the 16th–18th centuries, old Cyrillic prints of the 17th–beginning 20th century, edition of the civil press of the 18th – first third of the 20th century, Journals of pedagogical and historical-cultural topics 1834-1923, Ukrainian pedagogic editions 1842-1923. Concepts of creation and content of 9 issues of the museum publishing series «Pedagogical Re-publications» (founded in 2014) and 6 issues of the publishing series «Library Fund of the Pedagogical Museum» (founded in 2015) are presented. It is well-founded that by carrying out publishing activities and thereby popularizing its library and information resource, the Pedagogical Museum of Ukraine forms and promotes a positive image of the museum in society, popularizes museum collections and expands the scope of educational activities.

Novelty. For the first time, the library and information resource of the Pedagogical Museum is presented in a complete form as a set of organized documented information, designed to meet the informational, research, educational and cultural needs of users. It has been proven that realizing the right of equal access of citizens to cultural heritage, the Pedagogical Museum of Ukraine digitizes its funds and popularizes its collections among the general public through publishing activities. It is argued that the publishing series «Pedagogical Re-publications» and «Library Fund of the Pedagogical Museum» initiated by the museum are a component of the library and information resource, broadcasting and integrating the Ukrainian national pedagogical heritage into the global information and communication space.

Key words: library and information resource, Pedagogical Museum of Ukraine, collections, pedagogical republications, library fund of the pedagogical museum.

Надійшла до редакції 27.02.2023 р.

УДК 002

ПОНЯТТЯ «МУЗЕЙНИЙ ПРЕДМЕТ» НА ПЕРЕТИНІ З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВОМ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВОМ

Шатрова Марина – кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри документальних комунікацій та бібліотечної справи,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

<https://orcid.org/0000-0001-5103-8242>

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.639>

shatromarin5@gmail.com

Здійснено теоретичне обґрунтування поняття «образотворчий документ» як частини поняття «музейний предмет». Досліджено, що поняття оригінальний «образотворчий документ» є складовою частиною поняття «музейний предмет». Здійснено дослідження оригінальних образотворчих документів, класифіковано і виокремлено проблеми їх функціонування та реєстрації. Проаналізовано низку публікацій в яких частково розглядаються теоретичні аспекти дослідження окремих образотворчих документів працівниками Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України.

Ключові слова: образотворчий документ, музейний предмет, музеєзнавство, документознавство, пам'яткознавство.

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство, стикаючись із значним потоком джерел інформації, вимагає уточнення і конкретизації терміна «музейний предмет» та місця його визначення на стику наук «музеєзнавство», «пам'яткознавство», «бібліографознавство» та «документознавство».

Основні поняття, що стосуються проблематики цього дослідження і будуть використовуватись у ньому під час розкриття змісту структурних частин, входять до складу термінології книгознавства, документознавства, бібліографознавства, мистецтвознавства, пам'яткознавства. Безперечно, що як і у кожній галузі знань, у книгознавстві та документознавстві співіснують різні підходи й розбіжності думок щодо визначення основних понять документних ресурсів з образотворчого мистецтва. Обираючи той чи інший аспект дослідження історії, теорії чи практики створення та використання документних ресурсів, доводиться обирати й певний аспект розуміння цих термінів, дотримуватись усталених чи інноваційних позицій або формулювати власний погляд на сутність поняття.

Комплексний характер дослідження зумовив звернення не лише до книгознавчих та бібліографознавчих праць, але й до здобутків суміжних наук – культурології, мистецтвознавства, документознавства, бібліотекознавства тощо.

Огляд останніх публікацій. Багатоплановість та багатоаспектність проблеми зумовили появу значної кількості наукових публікацій, що безпосередньо чи опосередковано стосуються теми дослідження. Зокрема, це наукові праці загального документознавства: В. В. Бездрабко [1], С. Г. Кулешова [10], Г. М. Швецової-Водки [14-16]; історії галузевої книговидавничої діяльності та галузевого документознавства: Н. Ю. Белічко [2-3], Т. А. Галькевич [4], Л. М. Гутник [5], О. М. Донець [6], Г. М. Юхимця [11], ін.

Виклад основного матеріалу. Ще на початку 30-х років ХХ ст. історик М. Дружинін уперше запровадив у науковий обіг термін «музейний предмет». Потрібно зазначити, що в музеєзнавстві цей термін трактується як «вилучений з реальної дійсності предмет музейного значення, включений до музейного зібрання і здатний зберігатися протягом тривалого часу, є носієм соціокультурної та природничо-наукової інформації, автентичним джерелом знань та емоцій, культурно-історичною цінністю, частиною національного надбання» [7].

До теоретичного обґрунтування цього поняття долучилися В. Дукельський, В. Кондратьєв, а також зарубіжні науковці З. Странський, Й. Бенеш, К. Шрайнер. Дослідження в галузі музеєзнавства, зокрема, з приводу обґрунтування поняття «музейний предмет», призвели останніх до виокремлення наукової дисципліни «пам'яткознавство», оскільки не всі музейні предмети являли собою історичну, наукову, художню цінність.

Український дослідник С. Заремба досліджував проблеми в галузі пам'яткознавства і дав наступну дефініцію: «Пам'яткознавство – наукова дисципліна, яка вивчає пам'ятки історії та культури, пропагує їх, виробляє засади їх обліку, реставрації, реабілітації, консервації, збереження в історико-природному середовищі та в окремих сховищах (музеях, архівах, бібліотеках, приватних колекціях)» [9; 8–9].

У нашому дослідженні використано теоретичну концепцію Г. М. Швецової-Водки, зокрема її навчальний посібник «Документознавство» [14], де авторка, крім інформаційної та матеріальної складової документа, розглядає знакову систему документа окремо від попередньо названих, що є важливим при визначенні поняття «образотворчий документ». Г. М. Швецова-Водка вводить до наукового обігу термін «зображувальний (образотворчий) документ» [14; 148], характеризуючи його за знаковою природою інформації. У цьому визначенні терміноелемент «образотворчий» є синонімом поняття «зображувальний».

Однак саме знакова система відрізняє образотворчий документ від інших зображувальних документів. Завдяки їй фіксація інформації у документах, що належать до творів образотворчого мистецтва, відбувається за допомогою образотворчо-графічних елементів. Отже, слід відрізнити «образотворчий документ» як такий, що відтворює інформацію, створену засобами образотворчого мистецтва (живопис, рисунок, графіка, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво, фотомистецтво, художньо-комп'ютерна графіка). Таке визначення, на наш погляд, розрізняє і виключає з терміна «образотворчий документ» літературні (текстові) документи про образотворче мистецтво, з яких користувач за допомогою текстової інформації вивчає чи досліджує образотворче мистецтво через призму його історії, теорії і т. ін. Ці документи доцільніше відносити до поняття «література про образотворче мистецтво».

У посібнику Г. М. Швецової-Водки [14] класифікація друкованих видань за знаковою природою інформації передбачає поділ на: текстові видання – «видання, більшу частину якого займає словесний ... текст» [14; 344] та образотворчі (зображувальні) видання. Автор висловлює думку про доцільніше формулювання дефініції останнього терміна у такому вигляді: «Образотворче видання – видання, більшу частину обсягу якого займає відтворення живописних, графічних, скульптурних творів мистецтва, спеціальних чи художніх фотографій та інших графічних робіт, креслень, діаграм, схем тощо» [14; 344].

Таке визначення терміна «образотворче видання» передбачає відтворення не лише мистецьких творів, але й творів природничого чи технічного профілю, що існують у вигляді рисунків, креслень, діаграм, схем і т. ін. На нашу думку, ту частину визначення терміна, де мова йде про креслення,

діаграми, схеми, доцільніше відносити лише до поняття «зображувальний документ» і, відповідно, «зображувальне видання».

Такий термін використовується у ДСТУ 2732: 2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять», де дається визначення: «Зображувальний документ – документ, зміст якого зафіксовано у вигляді точного, зменшеного, збільшеного або формалізованого відображення зовнішніх характеристик реального чи уявного об'єкта за допомогою малювання, креслення, графіки, фотографії, кінематографії, відеозапису» [8; 5].

На наш погляд, таке визначення є надто обширним відносно документів, що відображають зміст образотворчого мистецтва. Саме поняття «образотворче мистецтво» повинне визначати першооснову «образотворчого документа», який здійснює естетичний вплив на емоційний стан користувача через візуальні (наочні) образи статичного характеру. Документи кінематографії та відеозапису, на нашу думку, не можна відносити до «образотворчих документів» тому, що в них, крім візуального інформаційного наповнення, присутній звуковий компонент, що відносить вищезгадані документи до іншої сфери дослідження. Крім того, в них не завжди присутній момент образотворчого мистецтва (кіно- та відеозаписи можуть бути просто технічним фіксуванням дійсності або мати наукове чи популяризаційне спрямування).

Класифікацію образотворчого документа за «Узагальненою типологічною класифікацією Документа IV» (де Документ IV – «це будь-який запис інформації» [14; 19]), запропоновану у згаданому посібнику Г. М. Швецової-Водки [14; 179], можна здійснити відповідним чином (див. додаток 1).

Додаток 1

Види образотворчих документів за «Узагальненою типологічною класифікацією Документа IV»

Ознака класифікації	Вид документа
Фасет 1. За способом запису інформації	1.1. Рукотворний 1.2. Друкований 1.3. Електронний
Фасет 2. За знаковою природою інформації	2.1. Образотворчий
Фасет 3. За часом появи документа	3.1. Оригінальний 3.2. Копія (репродукований)
Фасет 4. За характером аудиторії, на яку розрахований документ	4.1. Опублікований 4.2. Неопублікований
Фасет 5. За сферою виникнення інформації та об'єктом відображення	5.1. Художній

Характеризуючи кожен з ознак класифікації, можна побачити картину, що відтворить загальне уявлення про «образотворчий документ».

За знаковою природою інформації образотворчий документ належить до загальної категорії «зображувальних документів» і визначається як «образотворчий», якщо мова йде про твори мистецтва (оригінали чи репродукції). Наукові та технічні зображення, на нашу думку, доцільніше від'єднати від «образотворчих документів» та класифікувати як «зображувальні документи».

За способом запису інформації образотворчий документ може бути і рукотворним, тобто створеним безпосередньо рукою автора – це твори рисунка, живопису, графіки в оригінальному поданні, і друкованим – це образотворчі документи, створені шляхом роздрукування з авторської друкарської форми (естап) чи способом репродукування. До електронних документів можна віднести ті, що створюються та відтворюються за допомогою електронної техніки (комп'ютер) шляхом художньо-комп'ютерної графіки, коли використовується творчий потенціал суб'єкта створення документа.

У визначенні оригіналу чи копії за ознакою часу появи у зовнішньому середовищі образотворчий документ повинен мати власний принцип розмежування. На перший погляд, здавалося б зрозумілим поєднання класифікації за ознакою часу появи з ознакою способу запису інформації: «рукотворний – оригінал», «друкований – копія». Але таке поєднання не характерне для образотворчого документа, створеного шляхом роздрукування з авторської друкарської форми (естапа), що є друкованим, але оригінальним документом. Те саме можна сказати про документ, створений за допомогою електронної техніки шляхом художньо-комп'ютерної графіки, коли автор створює образотворчий документ на комп'ютері, застосовуючи новітні технології, і вперше подає створений образотворчий документ шляхом роздрукування його на принтерному пристрої. Такий документ теж є друкованим оригіналом.

Із застосуванням ознаки часу появи у зовнішньому середовищі «образотворчий документ» слід класифікувати як «оригінал» чи «репродукція». Але й ці категорії вимагають докладнішого дослідження, бо у визначенні друкованих відбитків електронного образотворчого документа, створеного за

допомогою художньо-комп'ютерної графіки, важко сказати, чи є роздрукований документ оригіналом, чи – копією, репродукцією. Можливо, потрібно визнати, що створений в електронному варіанті образотворчий документ є оригіналом, а у роздрукованому – копією. Чи взяти за приклад естампи, в яких оригіналом вважається не лише гравірувальна форма, але й будь-який відбиток із неї.

Також потребує докладнішого дослідження поняття «репродукований документ» стосовно образотворчого документа. Сам термін передбачає існування таких образотворчих документів як копій уже створених оригіналів. Більша частина документного образотворчого потоку належить саме до категорії репродукованих документів. Але існує також «художня репродукція» як самостійний вид образотворчого документа.

Репродукований документ може бути як аркушевим, так і картковим чи книжково-альбомним виданням; бути представленим у вигляді фотографій, листівок чи каталогів виставок, комплектів репродукцій, альбомів, присвячених тому чи іншому художнику, напряму в мистецтві, музею або галереї тощо.

Нові форми носіїв інформації з образотворчого мистецтва знайшли відбиток у вивченні українськими дослідниками проблем створення електронних версій образотворчих видань. Наукові дослідження цього напряму проводяться працівниками Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського в контексті створення електронної бази даних бібліотеки.

За І. Цинковською та Г. Юхимцем, «до оригіналів графічного мистецтва потрібно зараховувати також аркушеві образотворчі документи, виконані в «електронній» графічній техніці (комп'ютерна графіка) і віддруковані принтерним способом. «Малювання» на екрані – такий само творчий процес, що і на аркуші паперу. Тут не менше необхідні творча фантазія художника, знання законів композиції, кольору, світла, тону і т. п.» [13; 196].

Визначення опублікованості чи неопублікованості образотворчого документа за характером аудиторії, на яку розрахований документ, теж дещо відрізняється від визначення звичайного текстового документа і не завжди відповідає прямому значенню двох категорій: «опублікований» – «...призначений для використання будь-яким споживачем інформації, і такий, що пройшов офіційну реєстрацію як опублікований документ» [14; 168] та «неопублікований» – «... призначений конкретно визначеному адресату і не має офіційної реєстрації як опублікований документ» [14; 168].

Суперечливість у визначенні виду образотворчого документа за вищезгаданою ознакою полягає в тому, що образотворчі документи набувають статусу «опублікованості» не лише після виходу в світ тиражу якогось комплексу листівок, плакатів, репродукцій, альбомних видань, але і після представлення творів мистецтва (графіки, живопису, декоративно-прикладного мистецтва, фотомистецтва) на виставках (персональних, тематичних та ін.), що заздалегідь надає цим документам статусу «опублікованості». Саме про такі «особливі випадки» йдеться у навчальному посібнику Г. М. Швецової-Водки. Ознака «особливості» полягає в тому, що «... не змінюється ні їх матеріальна форма, ні місце та спосіб зберігання [14; 170]. Цей аспект є дуже важливим, на нашу думку, при визначенні виду образотворчого документа.

Щодо «неопублікованих» образотворчих документів, то до них належать ті, які призначені для вузького кола споживачів (чи окремого споживача) інформації, не були обнародовані через виставкову діяльність чи засобами масової інформації, не пройшли офіційної реєстрації як опубліковані документи. До таких документів можна віднести замальовки чи інші живописні, графічні зображення, які можуть міститися в особистих документах (листах, щоденниках, записках тощо) відомих діячів мистецтва, що мають художню чи будь-яку іншу цінність і також відносяться до поняття «музейний предмет». До цієї ж групи можна віднести електронні версії художніх робіт, що створені за допомогою художньо-комп'ютерної графіки і зберігаються в єдиному варіанті на електронних чи паперових носіях і попередньо не репрезентувалися на виставках, не демонструвалися на телебаченні. Інакше вони перейдуть у статус «опублікованих».

У нашому дослідженні пропонуємо уточнити визначення тих пам'яток, які належать до категорії «оригінальні твори образотворчого мистецтва», що зберігаються у музеях, приватних колекціях, бібліотеках, обліковуються Книжковою палатою України і є об'єктом дослідження таких наук як бібліографознавство та документознавство, крім мистецтвознавства, музеєзнавства та пам'яткознавства.

Оригінальні твори образотворчого мистецтва є джерельною базою у процесі дослідження та використання інформації образотворчого змісту. До таких документів належать твори мистецтва, виконані засобами образотворчості: рисунок, живопис, графіка, декоративно-прикладне мистецтво (наприклад листівки, виконані ручним способом із застосуванням техніки художнього текстилю: «холодний», «гарячий» батик, аплікація і т. ін.), художньо-комп'ютерна графіка та фотомистецтво, представлені в єдиному автентичному примірнику, а також твори друкованої графіки (естампи), виконані з авторської форми і розповсюджені у декількох примірниках.

Оригінали образотворчої продукції – це специфічний вид інформаційного ресурсу образотворчого мистецтва. Вони представлені доволі широким спектром охоплення матеріального ресурсу і мають спільну творчу складову. У методичних рекомендаціях «Опис аркушевих образотворчих документів» І. Цинковської та Г. Юхимця [11] пропонується таке визначення: «Оригінал (лат. – *originalis* – первісний) – автентичний художній твір автора, на відміну від підробки, копії або репродукції. Оригінал твору графіки може належати одному або кільком авторам і може бути виконаний в одному (рисунок), кількох (монотипія) або у багатьох примірниках (трафарет, гравюра)» [11; 7].

Оригінальні твори образотворчого мистецтва зібрані і систематизовані у колекції. Зберігачами такого документного ресурсу є музеї, галереї, архіви, наукові бібліотеки, приватні колекціонери.

Твори живопису належать до оригінальних образотворчих документів категорії «Документ IV». Адже у навчальному посібнику Г. М. Швецової-Водки «Документознавство» (2007 р.) Документ IV охарактеризований як матеріальний об'єкт, у якому подано будь-який запис інформації, який може бути виконаний будь-яким розробленим людиною способом... Записом є й будь-яка фіксація інформації графічними знаками, у тому числі й ... образотворчими» [14; 21]. Оригінальні твори живопису є джерельною базою для їх подальшого копіювання, репродукування та розповсюдження через систему опублікованих образотворчих документів.

До оригінальних творів образотворчого мистецтва потрібно відносити і такі, що існували на попередньому етапі при створенні самих творів мистецтва – ескізи, замальовки, пробні графічні відтиски та ін., які не репрезентувались у зовнішньому середовищі і залишились на збереженні в архівах, бібліотеках, музеях, ін. Це дозволяє відносити їх до оригінальних неопублікованих образотворчих документів.

Найрозповсюдженішим видом оригінальних образотворчих документів є твори графіки. На думку І. Цинковської та Г. Юхимця, графічні документи поділяються на «...твори станкової, книжкової, прикладної графіки та плакати» [11; 7]. Запропонований поділ образотворчих документів оригінального характеру дає змогу зорієнтуватись у документному потоці вищезазначеної категорії.

Найбільш поширеним видом документа станкової графіки є естамп – «аркуш-відбиток з гравірованої дошки, літографського каменя тощо» [11; 7] та станковий рисунок. Документи станкової графіки, за авторами методичних рекомендацій, «не мають будь-якого прикладного призначення; основою їх буття є музейні, виставкові колекції, архівні та бібліотечні збірки» [11; 7].

Естамп (фр. *estampe* – відбиток, відтиск) – аркушеве образотворче видання, що являє собою відтиск оригінального твору образотворчого мистецтва з друкарської форми, виготовленої автором. Класифікація естампів здійснюється за технікою виконання: ксилографія – гравюра на дереві; ліногравюра – гравюра на лінолеумі, ручний спосіб форми високого друку; офорт (фр. – *eau-forte* – азотна кислота) – вид заглибленої гравюри на металі; літографія – плаский друк із каменя чи металевієї пластини. Функціональне призначення естампів – «популяризація мистецтва, естетичне виховання; другорядною, але важливою функцією естампів є пізнання образотворчої інформації, вміщеної в них. За читацькою адресою естампи – видання масові, тобто розраховані на всі категорії читачів, хоча і випускаються вони малими тиражами» [11; 14].

У техніці гравюри виконується ще один вид оригінальних творів образотворчого мистецтва – лубок. І. Цинковська та Г. Юхимець наводять таке визначення цього документа: «Лубок, лубочна картинка – рід мистецтва, що містить зображення переважно оповідного, повчального характеру, здебільшого з пояснювальним текстом до нього і призначене для масового розповсюдження з метою використання в народному побуті як елемент (часто розрахований на декоративний ефект) оздоблення житла» [11; 7].

Результати досліджень цього образотворчого документа викладено у низці публікацій О. Донець, яка зазначає: «Графічний лубок – декоративна тиражована настінна картинка (здебільшого з пояснювальним прозовим або віршованим текстом), що виконувалася як професійними майстрами різного художнього рівня, так і майстрами-самоуками згідно зі смаками і уподобаннями широких верств населення для масового розповсюдження» [6; 19]. О. Донець чітко розрізняє такі види образотворчого документа як «графічний лубок», «масова друкована картинка» та «репродукційний лубок» [6]. Авторка дає конкретне визначення кожному з цих термінів і пояснює, що «з графічним лубком масову друковану картинку і репродукційний лубок зближає призначення для побутування серед широких верств населення, подекуди недосконала якість зображення, можлива наявність тексту» [6; 19], а це вносить неясність у вивчення вищезгаданих понять. М. Селівачов у рецензії на каталог О. Донець «Радянський лубок із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1923-1958)» (2006 р.) зупиняється на темі визначення і розмежування дослідницею термінів «авторський лубок» та «масова друкована картинка», що «... об'єктивно й неупереджено визначає їх місце і роль у загальному розвитку радянської російської й

української культур XX ст. Слід зауважити, що теоретичне осмислення досліджуваного матеріалу вже було темою ґрунтовних статей О. Донець, яка зробила помітний внесок у вивчення лубка XX ст.» [12; 40].

Книжкова графіка характеризується як окремий вид мистецтва графіки. Її основним цільовим призначенням є художнє оформлення книги, що існує «в основному, в техніках рисунка та гравюри» [11; 7]. Наприкінці XX ст. з'явилася нова техніка графіки – художньо-комп'ютерна, що активно застосовується при створенні цього виду образотворчого документа.

Наступним видом оригінального представлення документних ресурсів образотворчого мистецтва є прикладна графіка. «Прикладна графіка – рід мистецтва графіки, що охоплює всі види утилітарних графічних робіт (промислова графіка, поштова графіка, грошові знаки, екслібрис)» [11; 7]. У цьому випадку йдеться про ті документи, що існують у єдиному примірнику в автентичному вигляді і стали джерельною базою для створення опублікованих образотворчих документів із подальшим тиражуванням та розповсюдженням. Цей вид образотворчої продукції відносять до оригіналів у тому випадку, коли вони виконані за допомогою штриха, лінії і вперше репрезентуються у зовнішньому середовищі. Саме визначення «прикладна графіка» наповнює створені документи мистецьким змістом, тобто мистецтво графіки використовується при створенні образотворчих документів прикладного характеру.

Доволі поширеним видом образотворчого документа прикладної графіки є поштова картка, поштівка, яка має зображення образотворчого змісту. І. Цинковська та Г. Юхимець називають її «авторською поштовою картою» [11; 36]. Унікальність цього виду образотворчого документа полягає у доступному відображенні ілюстрації у мініатюрному форматі, що не потребує додаткового пояснення. Т. Галькевич, досліджуючи вітальні поштівки у фондах НБУ ім. В. І. Вернадського, зазначає: «специфікою вітальної поштівки є яскрава декоративність, присутність вітальних текстів у поєднанні із зображенням та наявністю символів, які часто визначають її композиційну будову» [4; 311]. Прикладом автентичних листівок, які поступають на ринок образотворчої продукції та належать до категорії оригінальних, є листівки, виконані техніками, що застосовуються у декоративно-прикладному мистецтві – художньому текстилі – «холодний» та «гарячий» батик. Ручне виготовлення листівок здійснюється за допомогою аплікації із застосуванням тканини, паперу та інших додаткових матеріалів.

До документів прикладної графіки належить також екслібрис (лат. *ex libris*, буквально – з книг) – «книжковий знак ..., що вказує на приналежність книги власнику, книгозбірні за допомогою певного зображення та написів повних або закодованих і має стандартне обмеження розміру в бік його збільшення. Розрізняють суперекслібрис – рельєфне тиснення на палітурці або корінці книги та паперовий екслібрис, що вміщується на внутрішньому боці палітурки. Головними типами екслібриса є вензелевий, гербовий та сюжетний» [11; 7].

Н. Белічко, вивчаючи фонд оригінального екслібриса відділу образотворчих мистецтв НБУ ім. В. І. Вернадського, зазначила: «мистецтво екслібриса, як своєрідний символ епохи, нерозривно пов'язане з розвитком книгодрукування і книгозбирання [2; 263]. Характеризуючи екслібрис, дослідниця простежує його генезу від «допоміжного» засобу до «самостійного, своєрідного, інформаційно насиченого виду образотворчого мистецтва» [2; 270]. Простежується багатофункціональність книжкового знаку з точки зору візуального та інформаційного наповнення, оскільки екслібрис вміщує «зображення портретів їх власників та історичних осіб, архітектури, предметів побуту, меблів, костюмів, орнаментів різних епох, цитати творів образотворчого мистецтва тощо» [2; 270]. Неабиякий інтерес для дослідників становить також обов'язкова належність книжкового знаку певному власникові або книгозбірці.

Ще одним видом оригінальних творів графіки є плакат. «Плакат (лат. *plakatum* – об'ява) – рід мистецтва графіки агітаційно-масового та рекламного призначення» [11; 7]. Мистецтво плаката широко досліджувалось та висвітлювалось на сторінках наукової літератури, але більшою мірою вивчалися документи, представлені у вигляді опублікованого документного ресурсу образотворчого мистецтва. Ті зразки, що є оригіналами, вирізняються підписом автора на лицевому боці. Сам оригінал, здебільшого, наклеюється на картонну основу, про що свідчать бібліографічні описи документів, де також зазначається стан збереження аркуша.

Окремим видом оригінальних творів образотворчого мистецтва є фотоілюстрації. Вони посідають окреме місце серед інших видів сучасного мистецтва, що дозволяє виокремлювати їх у документному потоці образотворчих документів. Фотоілюстрації мають мистецьке навантаження, якщо мова йде про фотографію як окремий вид мистецтва. Вони презентуються на виставках, оглядах тощо. Сучасне технічне обладнання підняло мистецтво фотографії на вищий рівень, що відбилося на якості цього документного ресурсу. Це спостерігається у вторинному використанні фотоілюстрацій у книгах-альбомах, ілюстративному супроводі того чи іншого текстового видання, інших образотворчих виданнях (листівках, буклетах, каталогах і т.ін.).

Наявність страхових копій оригіналів образотворчих документів дозволяє використовувати ці документи для обслуговування користувачів бібліотек, музеїв, тощо. Тому що вини в своєму фонді мають оригінальні образотворчі документи, створюють страхові копії оригіналів на електронних носіях. Цей процес тривалий і вимагає значних фінансових, і професійно-кваліфікованих зусиль. Електронні версії оригінальних образотворчих документів дозволяють повною мірою представити фонд тієї чи іншої бібліотеки та водночас забезпечити їх збереження.

Висновки. Отже, оригінальні образотворчі документи можна розділити на неопубліковані – твори живопису, графіки, декоративно-прикладного мистецтва, фотографії, що не реєструються у державних бібліографічних покажчиках, та опубліковані – естампи, що реєструються у «Літописі образотворчих видань». На сьогодні існують проблеми збирання, збереження та відображення у пошукових системах неопублікованих образотворчих документів. Окремі з них характеризуються у довідниках, путівниках по музеях, каталогах виставок, альбомах-каталогах, електронних документах, розміщених на CD-ROMах та в Інтернеті, що подають поряд із текстовим ілюстративний ряд, присвячений тому чи іншому художнику, виду мистецтва, музею, ін. Ці документи підлягають державній реєстрації (крім електронних) та відображаються у літописах Книжкової палати України ім. І. Федорова – «Літописі книг» та «Літописі образотворчих видань».

Для покращення відображення неопублікованих образотворчих документів у пошукових системах України та надання ширшої можливості використання оригіналів образотворчих документів у дослідницькій, навчальній галузі мистецтвознавства, документознавства, бібліографознавства зберігачам таких ресурсів варто звернути увагу на питання поступового переведення оригінальних документів у електронні версії для якісного наповнення документного потоку та документообігу у межах держави й зарубіжжя.

Тож із викладеного вище можна зробити висновок, що «оригінальні образотворчі документи», які широко представлені у фондах музеїв, бібліотек, архівів, ін. є частиною поняття «музейний предмет». Останнє поняття є ширшим у змістовому наповненні і вимагає додаткового дослідження.

Список використаної літератури

1. Бездрабко В. Документознавство в Україні: інституалізація та сучасний розвиток : монографія / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2009. 716 с.
2. Белічко Н. Науково-дослідницькі ресурси фонду оригінального екслібриса відділу образотворчих мистецтв НБУВ. *Наук. праці Нац. бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2002. Вип. 9. С. 263-271.
3. Белічко Н. Українська книжкова ілюстрація 50-70-х років ХХ ст., її досягнення та внесок в історію національної художньої культури. *Наук. праці Нац. бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2004. Вип. 13. С. 341-350.
4. Галькевич Т. Збірка вітальних поштівок у фондах НБУВ : систематизація та зберігання. *Наук. праці Нац. бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2004. Вип. 13. С. 310-320.
5. Гутник Л. Інформаційний потенціал українського кіноплаката 1960-1970-х років (за матеріалами зібрань НБУВ) *Наук. праці Нац. бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2005. Вип. 14. С. 612-628.
6. Донець О. До проблеми визначення терміну «графічний лубок». *Українські термінологічні словники з мистецтвознавства й етнології : досвід складання, проблеми та перспективи підготовки : наук. пр. конф., присв. 100-річчю від дня народж. М. Ф.Трохименка, упоряд. і авт. передм. М. Селівачов*. Київ, 1999. С. 19.
7. Дружинін М. [Електронний ресурс]: Режим доступу. file:///C:/Users/%D0%9C%D0%90%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%90/Downloads/10243-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-20376-1-10-20210623.pdf
8. ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. Вид. офіц. [На заміну ДСТУ 2732-94. – Чинний від 2004-05-28]. Київ, Держспоживстандарт України, 2005. 31 с.
9. Заремба С. З. Пам'яткознавство як наукова дисципліна. *Праці Центру пам'яткознавства*. Київ, 2002. Вип. 4. С. 8-9.
10. Кулешов С. Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи. *Укр. держ. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства, Держ. акад. керів. кадрів культури і мистецтв*. Київ, 2000. 162 с.
11. Опис аркушевих образотворчих документів : метод. рек., авт.-уклад. : І. І. Цинковська, Г. М. Юхимець. Київ : НБУВ, 2000. 65 с.
12. Селівачов М. Новий погляд на традиційне мистецтво : анатомія жанру *Бібліотечний вісник*. 2007. № 2. С. 40-41. *Рец. на кн. : Донець О. Радянський лубок із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1923-1958) : каталог*. Київ, 2006. 162 с.
13. Цинковская И. Проблемы создания электронного каталога листовых изобразительных документов из фондов Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского. *Библиотеки национальных академий наук : проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб.* Київ : НБУВ, 2003. Вып. 2. С. 194-208.
14. Швецова-Водка Г. М. Документознавство : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 398 с.

15. Швецова-Водка Г. М. Соціальна інформаційна комунікація як об'єкт ноокомунікології. *Бібліотечний Меркурій [Вісник Одес. нац. ун-ту. Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство]*. 2019. Вип. 2 (22). С. 244–258. DOI: [https://doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2\(22\).180383](https://doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2(22).180383)
16. Швецова-Водка Г. М. Загальна класифікація документа: зміни та доповнення. *Бібліотечний Меркурій*. 2021. Вип. 2 (26). С. 143–164. DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2021.2\(26\).245132](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2021.2(26).245132).

References

1. Bezdrabko V. Dokumentoznavstvo v Ukraini: instyutalizatsiia ta suchasnyi rozvytok : monohrafiia ; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. Kyiv, 2009. 716 s.
2. Belichko N. Naukovo-doslidnytski resursy fondu oryhinalnoho ekslibrysa viddilu obrazotvorchykh mystetstv NBUV. *Nauk. pratsi Nats. biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. Kyiv, 2002. Vyp. 9. S. 263-271.
3. Belichko N. Ukrainska knyzhkova iliustratsiia 50—70-tykh rokiv XX st., yii dosiahnennia ta vnesok v istoriiu natsionalnoi khudozhnoi kultury. *Nauk. pratsi Nats. biblioteky Ukrainy im. V.I.Vernadskoho*. Kyiv, 2004. Vyp. 13. S. 341-350.
4. Halkevych T. Zbirka vitalnykh poshtivok u fondakh NBUV : systematyzatsiia ta zberihannia. *Nauk. pratsi Nats. biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. Kyiv, 2004. Vyp. 13. S. 310-320.
5. Hutnyk L. Informatsiinyi potentsial ukrainskoho kinoplakata 1960-1970-tykh rokiv (za materialamy zibrannya NBUV) *Nauk. pratsi Nats. biblioteky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. Kyiv, 2005. Vyp. 14. S. 612-628.
6. Donets O. Do problemy vyznachennia terminu «hrafichnyi lubok». *Ukrainski terminolohichni slovnyky z mystetstvoznavstva y etnolohii : dosvid skladannia, problemy ta perspektyvy pidhotovky : nauk. pr. konf., prysv. 100-richchuu vid dnia narodzh. M. F. Trokhymenka, uporiad. i avt. peredm. M. Selivachov*. Kyiv, 1999. S. 19.
7. Druzhynin M. [Elektronnyi resurs]: Rezhym dostupu. file:///C:/Users/%D0%9C%D0%90%D0%A0%D0%98%D0%9D%D0%90/Downloads/10243-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-20376-1-10-20210623.pdf
8. DSTU 2732:2004. Dilovodstvo y arkhivna sprava. Terminy ta vyznachennia poniat. Vyd. ofits. [Na zaminu DSTU 2732–94. Chynnyi vid 2004–05–28]. Kyiv, Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2005. 31 s.
9. Zarembo S. Z. Pamiatkoznavstvo yak naukova dystsyplina. *Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva*. Kyiv, 2002. Vyp. 4. S. 8–9.
10. Kuleshov S. H. Dokumentoznavstvo: Istoriia. Teoretychni osnovy. *Ukr. derzh. nauk.-doslid. in-t arkhiv. spravy ta dokumentoznavstva, Derzh. akad. keriv. kadriv kultury i mystetstv*. Kyiv, 2000. 162 s.
11. Opys arkushevykh obrazotvorchykh dokumentiv : metod. rek., avt.-uklad. : I.I. Tsynkovska, H.M. Yukhymets. Kyiv : NBUV, 2000. 65 s.
12. Selivachov M. Novyi pohliad na tradytsiine mystetstvo : *anatomiia zhanru Biblioteknyi visnyk. 2007. № 2. S. 40-41. Rets. na kn. : Donets O. Radianskyi lubok iz fondiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho (1923-1958) : kataloh*. Kyiv, 2006. 162 s.
13. Tsynkovskaia Y. Problemu sozdanyia elektronnoho kataloga lystovukh yzobrazytelnukh dokumentov yz fondov Natsionalnoi byblyoteky Ukrainy ym. V.Y.Vernadskoho. *Byblyoteky natsyonalnykh akademii nauk : problemu funktsionirovaniia, tendentsii razvytiia : nauch.-prakt. y teoret. sb*. Kyiv : NBUV, 2003. Vyp. 2. S. 194-208.
14. Shvetsova-Vodka H. M. Dokumentoznavstvo : *navch. posib*. Kyiv : Znannia, 2007. 398 s.
15. Shvetsova-Vodka H. M. Sotsialna informatsiina komunikatsiia yak ob'iekt nookomunikolohii. *Biblioteknyi Merkurii [Visnyk Odes. nats. un-tu. Bibliotekoznavstvo, bibliohrafoznnavstvo, knyhoznnavstvo]*. 2019. Vyp. 2 (22). S. 244–258. DOI: [https://doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2\(22\).180383](https://doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2(22).180383)
16. Shvetsova-Vodka H. M. Zahalna klasyfikatsiia dokumenta: zminy ta dopovneniia. *Biblioteknyi Merkurii*. 2021. Vyp. 2 (26). S. 143–164. DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2021.2\(26\).245132](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2021.2(26).245132).

UDC 002

THE CONCEPT OF «MUSEUM OBJEKT» AT THE INTERSECTION WITH DOCUMENTARY SCIENCE AND MUSEUM STUDY

Shatrova Maryna – candidate of historical sciences, associate professor, associate Professor of the Department of Documentary Communications and Library Affairs, Rivne State Humanitarian University, Rivne

Theoretical substantiation of the concept of «visual document» as a part of the concept of «museum object» was accomplished. It has been studied that the concept of original «visual document» is a constituent part of the concept of «museum object». The research of original visual documents was made, the problems of their functioning and registration were classified and identified. A number of publications were analyzed, in which the theoretical aspects of the study of individual visual documents by the employees of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky of the National Academy of Sciences of Ukraine is partially considered.

Relevance of the problem. Multi-facetedness and multi-aspect of the problem led to the appearance of a significant number of scientific publications directly or indirectly related to the research topic. These are scientific works of general document studies, monument studies, art studies, history of industry book publishing activity and industry document studies.

Scientific novelty. The concepts of «museum object», «visual document» and «visual publication» are considered and distinguished. An artistic document includes information of an artistic direction and is separated from the category of «visual document», which is a generalization for visual documents and documents with images of a natural and technical direction. Visual publications are represented by printed documents, in the main part of which the means of visual arts are used. It was determined that original pictorial documents (published and unpublished) are the source base in the process of research and use of pictorial content information. To improve the display of unpublished pictorial documents in search engines in Ukraine

and to provide a wider opportunity to use the original pictorial documents to the custodians of such resources museums, libraries, etc. it is necessary to gradually transfer the original documents into electronic versions for a qualitative replenishment of bibliographic information on fine arts and its distribution within the country and abroad.

It was determined that the original works of painting belong to the object of the bibliography. That is, the object of the bibliography can only be published documents from the standardized scope of the concept of «document», including printed works of fine art (mainly in the form of fine art publications) and reproductions of works of fine art (in particular, graphic, pictorial, sculptural, architectural, etc.). Original works of fine art should also include those that existed at the previous stage during the creation of the works of art themselves – these are sketches, esquisses, trial graphic prints, etc., which were not represented in the external environment and remained for preservation in archives, libraries, museums, etc. This allows them to be classified as original unpublished visual documents.

Original pictorial documents are part of the broader concept of «museum object» and can be the object of research not only in document studies or bibliographic studies, but also in art studies, museum studies, etc.

Key words: pictorial document, museum object, museum studies, documentary science, monumentology.

Надійшла до редакції 5.05.2023 р.

УДК 179.3

ЕКОЛОГО-КУЛЬТУРНИЙ ЗЛАМ ЯК ШАНС ДЛЯ ПОРЯТUNKУ

Харьков Сергій Володимирович – аспірант, Український державний університет ім. М.П. Драгоманова, заступник генерального директора Київського зоологічного парку загальнодержавного значення, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-2950-9583>
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.640>
kharkov.serhii.v@gmail.com

Виявляється руйнівний вплив людини на природу на підставі огляду публічних доповідей провідних світових науковців. Обґрунтовуються світоглядні причини знищення природи людиною, а саме – антропоцентризм як хибні філософські підвалини сучасної цивілізації. Доводиться згубність антропоцентризму для людської цивілізації. Виходячи з наукових прогнозів щодо результатів такого розвитку екологічних подій для людства, визначається шлях до зменшення наслідків майбутньої екологічної катастрофи, а саме повна трансформація у відносинах «людина-природа». Основними світоглядними принципами мають стати принципи екологізму: екоцентризм та самообмеження, встановлені доквіліям. На цьому фундаменті екологізму необхідно будувати нову культуру, етику, економіку, освіту, право та політику.

Ключові слова: екологізм, антропоцентризм, екоцентризм, «людина-природа», екологічна катастрофа, екологічна світоглядна трансформація.

Актуальність проблеми. У березні 1972 р. у Смітсонівському інституті (Вашингтон, США) було представлено колективну роботу «Межі зростання. Доповідь Римському клубу».

Дослідження являло собою математичну модель розвитку людства на період до 2100 р. у вигляді комп'ютерної програми World 3. Сотні рівнянь та відповідні графіки встановлювали залежність між діями людства та їх наслідками: майбутньою кількістю населення, виробництвом і добробутом. Відповідно до цього розроблено прогноз у вигляді 12 основних можливих сценаріїв у залежності від людських зусиль, спрямованих на запобігання катастрофічній кризі, що може виникнути внаслідок безупинного росту споживання. Найгірші сценарії передбачали відсутність активних глобальних зусиль з обмеження народжуваності, запобігання екологічному забрудненню, контролю капітальних інвестицій в екстенсивне видобування, промислове та сільськогосподарське виробництво. Причому, в разі відсутності суттєвих успіхів у вищезгаданих заходах, навіть науково-технічний прогрес у галузях енергетики, індустрії та сільського господарства в кінцевому результаті все одно вели нашу цивілізацію до катастрофи через екологічне забруднення (сценарії 3, 5,7) [5; 132, 138, 140] та голод (сценарії 1, 2) [5; 124, 127]. Були й оптимістичні сценарії, що спирались на сподівання, що людство вже з 1975 р. почне стримувати ріст кількості населення, повстане на боротьбу з екологічним забрудненням, обмежить екстенсивне виробництво та безвідповідальний видобуток сировини. Такі сценарії давали надію на стабілізацію ситуації з середнім та навіть високим рівнем споживання (сценарії 6, 8-12) [5; 139, 160, 162, 165, 168, 169]. За визнанням авторів, вони «дуже сподівались, що здоровий глузд візьме гору, і суспільство піде у вірному напрямку, щоб знизити ймовірність глобальної катастрофи» [1; 16].

Через 20 років – у 1992, колектив авторів опублікував нове дослідження «За межами зростання». За твердженням дослідників, вони «виявили, що людство вже вийшло за межі самопідтримання Землі» [1; 17]. «Автори не тільки знову підтвердили висновки про те, що тенденції